

Türkiye’de Kur Artışları İhracatı Neden Etkilemiyor?

Yrd. Doç. Dr. İbrahim HÜSEYİNİ¹

¹Şırnak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Şırnak. ibrahim_huseyni@hotmail.com

Geliş Tarihi/Received	Kabul Tarihi/Accepted	Yayın Tarihi/Published
18.10.2016	27.12.2016	06.02.2017

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de son dönemlerde, kurlarda büyük bir yükselme olmasına rağmen ihracatta istenilen artışların yaşanmamasının nedenlerini ortaya koymaktır. Bu amaçla Türkiye’nin 2010 sonrası dönemde ülke ve ülke gruplarına göre yaptığı aylık ihracat verileri incelenmiştir. Çalışma sonucunda, yapısal sorunların yanında bazı geçici olguların da, Türkiye ihracatının istenilen seviyelere çıkmasına engel olduğu belirlenmiştir. Kur artışına rağmen Ortadoğu’da yaşanan siyasi istikrarsızlık, petrol fiyatlarındaki düşüş, Avro-Dolar paritesindeki düşüş, Rusya-Ukrayna ve Türkiye-Rusya krizi gibi geçici olgular, Türkiye ihracatının artmasına engel olmaktadır. Bu geçici olguların yanında Türkiye üretim ve ihracatının gelir esnekliği yüksek olan tüketim ürünlerinden oluşması, küresel talepteki düşüşten çok etkilenmesine neden olmaktadır. İhracatın küresel dalgalanmalardan daha az etkilenmesi için eğitim harcamaları ile beşeri sermaye artırılmalı, Ar-Ge harcamaları ile üretilen ve ihraç edilen ürünlerin teknoloji yoğunluğu yükseltilmelidir. Böylece Türkiye ihracatı bir talep düşüklüğünde, ucuz emeğe sahip ülkelerin rekabetine maruz kalmayarak küresel krizlerden daha az etkilenecektir.

Anahtar Kelimeler: Döviz kuru, İhracat, Küresel Talep, Petrol Fiyatları

Why Export Hasn’t Increased in Spite Of Increasing Foreign Exchange Rate in Turkey

ABSTRACT

The aim of this study is to examine that why export hasn’t increased recently in spite of increasing foreign exchange rate. For this purpose monthly export data of Turkey, performed after 2010 and **classified according to countries / regions**, had been investigated. Study conclude that besides structural problems, some temporary cases obstructs export’s increase although foreign exchange rate has increased. Political instability of Middle East, decrease of petroleum price, fall of Euro-Dollar parity, the crisis of Russia-Ukraine and Turkey-Russia can be illustrated for temporary case. Besides these temporary reason, the structure of export and production of Turkey, composed consumer goods which has high income elasticity, causes Turkey’s export has effected by decrease of global demand. Turkey should increase human capital by education expenditure and should increase the technology level of exported goods by R&D expenditure for don’t effect from global fluctuation. By this way when global demand has fallen, it can be providing that Turkey effects global crisis a little more by an export structure which hadn’t been exposed competition of countries has inexpensive labor.

Key Words: Exchange Rate, Export, Global Demand, Petroleum Price

1. GİRİŞ

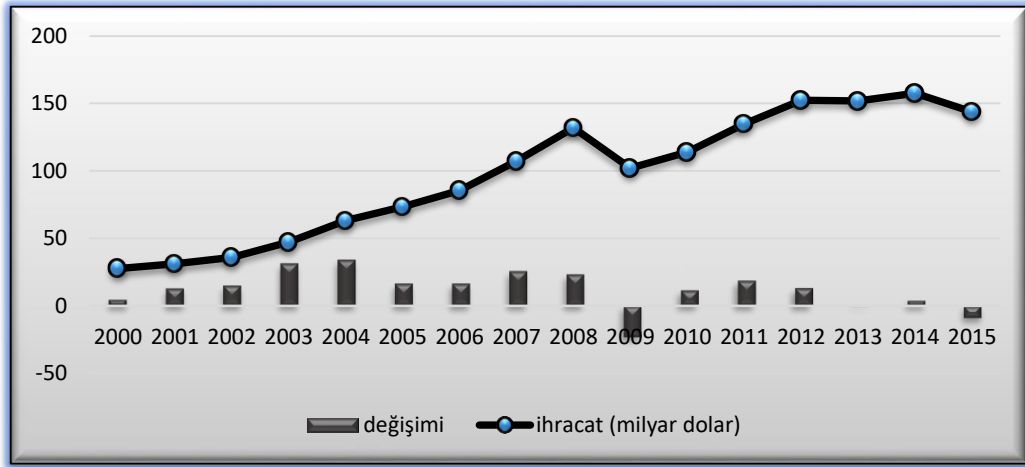
Ülkeler arasında mal ve hizmet akımlarında ödeme aracı olarak kullanılan dövizin değeri, yapılan ithalat ve ihracat üzerinde oldukça belirleyicidir. Döviz kurunda meydana gelen bir düşüş, ithal edilen ürünlerin yerli ürünlere göre ucuzlamasına neden olarak ithalatı artırırken; döviz kurunda meydana gelen bir artışta ise bu sistem tersi yönde çalışarak ihracatı arttırmaktadır. Bu sistemin beklendiği gibi işlemesi, özellikle sık sık döviz darboğazları yaşayan gelişmekte olan ülkeler için hayati öneme sahiptir. Serbest döviz kuru sistemini benimsemiş bir ülkede, ödemeler bilançosunun açık vermesi döviz talebi arttıracak ve bu durum döviz kurunun da yükselmesine neden olacaktır. Artan döviz kuru, bir yandan ithal ürünlerin fiyatlarını yükselterek ithalatın düşmesini sağlarken; diğer yandan ihracat yapan firmaların rekabet gücünü artırarak, ihracatın artmasına imkân verir. Bu durum Marshall-Lerner varsayımı altında ödemeler bilançosu açıklarının azalması ise sonuçlanır (Seyidoğlu, 2009). Ancak sistemin beklendiği gibi çalışmaması durumunda, var olan açıklar ile beraber yükselen döviz fiyatları, dış ticaret hadlerinin ülke aleyhine bozulmasına ve var olan açıklar ile sorunların daha da derinleşmesi neden olur.

Son zamanlarda, Türkiye’de döviz kurlarında büyük artışlar yaşanmış ancak bu artışa rağmen Türkiye ihracatında beklenen iyileşmeler sağlanmamış, aksine ihracat rakamlarında düşüşler meydana gelmiştir. Kur artışlarına rağmen ihracatın artmaması, aksine düşmesi konunun detaylı bir şekilde incelenmesini gerektirmektedir. Türkiye’nin ihraç ettiği ürünler ile bunların esnekliklerinin araştırılması, en çok ihracat yaptığı ülkelerdeki siyasi ve ekonomik durumların incelenmesi, konunun anlaşılması için açıklayıcı olacaktır.

Çalışmada girişi takiben, Türkiye’nin son yıllardaki ihracat rakamları verilecek, son dönemlerde yaşanan geçici olgular ile Türkiye ihracatındaki yapısal sorunlar ayrı başlıklar halinde incelenecektir. Son olarak konu ile ilgili elde edilen bulgular sonuç bölümünde tartışılacaktır.

2. TÜRKİYE İHRACATINDA DURAĞANLIK

2000’li yılların başında 30 milyar dolar civarında olan Türkiye ihracatı, 2008 yılına gelindiğinde 135 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Kısa sürede ihracatta meydana gelen bu artış, ekonomik büyümenin bu dönemde Avrupa ülkelerinden yüksek gerçekleşmesine olanak sağlamıştır. 2008 sonrası dönemde 100 milyar dolar seviyesine düşen ihracat rakamları 2011 yılında tekrar 135 milyar dolar seviyesine çıkmış, ancak sonraki dönemde 140-150 milyar bandında sıkışmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Türkiye İhracatı ve İhracattaki Değişim

Kaynak: Dünya Bankası

İhracat rakamları, özellikle gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere yakınsaması için hayati öneme sahiptir. Yapılan ampirik çalışmalar ihracatın ekonomik büyüme üzerinde oldukça etkili olduğunu işaret etmektedir (Michaely, 1977, Balassa, 1988, Ekanayake, 1999, Altıntaş ve Çetintaş, 2010, Kaya ve Hüseyini, 2015). Ancak Türkiye’nin ihracatının 150 milyar dolar seviyesinde sıkışması, ekonomik büyümenin istenilen düzeyde gerçekleşmesini engelleyerek, ülkenin gelişmiş ülkelere yakınsamamasına neden olmaktadır. İhracattaki bu durgunluktan kurtularak daha yüksek bir büyüme trendi yakalamak için döviz kurları yükseltilerek ihracatçının rekabet gücü artırılabilir (Ünsal, 2009). Ancak, Türkiye’de son dönemlerde artan döviz kuruna rağmen ihracatta beklenen olumlu gelişmelerin olmamasının nedenleri bu çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır. Bu amaçla, Türkiye ihracatının artmasını engelleyen konular başlıklar halinde incelenmiştir.

3. TÜRKİYE İHRACATINI ETKİLEYEN GEÇİCİ OLGULAR

Türkiye’de kurların artmasına rağmen ihracatın artmamasının, son zamanlarda yaşanan geçici olgular ile Türkiye’nin üretim ve ihracatındaki yapısal sorunlar gibi iki farklı boyutunun olduğu söylenebilir. Ortadoğu’da yaşanan siyasi sorunlar ve petrol fiyatlarındaki düşüş, Rusya ile yaşanan siyasi kriz, 2008 küresel krizin dünyada yarattığı talep düşüklüğü ve Avro-Dolar paritesindeki düşüş bu soruna neden olan geçici olgular arasında gösterilebilir. Türkiye ihracatında önemli bir paya sahip bu ülkeler ve dünyada yaşanan bu olgular, toplam talep düşüklüğüne neden olarak Türkiye’nin ihracatını olumsuz etkilemektedir.

3.1. Ortadoğu’daki Siyasal Krizler ve Petrol Fiyatındaki Düşüş

Arap Baharı olarak adlandırılan, Tunus’ta başlayıp Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerine sıçrayan halk ayaklanması, Tunus, Mısır ve Libya’da yönetimlerin devrilmesiyle son bulmuştur. Arap Baharı, Suriye ve Libya’da iç savaşın çıkmasına neden olmuş, Cezayir, Fas, Suudi Arabistan ve Ürdün’de ise hükümetlerin küçük çapta reformlar yapmasıyla sonuçlanmıştır (Göçer ve Çınar, 2015). Suriye’de başlayan iç savaşın Irak’ı da etkilemesi, bu ülkenin de dolaylı olarak Arap Baharından etkilenmesine neden olmuştur. Arap Baharından etkilenen, Libya, Cezayir, Irak ve Suudi Arabistan OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries-Petrol İhraç Eden Ülkeler) üyesi ülkelerdir. OPEC ülkeleri, gelirlerinin büyük bir kısmı petrole dayanan, dünya petrol üretiminin ortalama %35’ini elinde bulunduran bu nedenle petrol fiyatlarına oldukça duyarlı olan bir gruptur (Businessht.com, 2016). Son dönemlerde petrol fiyatında meydana gelen düşüşler,

bu ülkelerin gelirlerinin azalmasına buna bağlı olarak ithalatlarının düşmesine neden olmuştur. 2012 itibari ile OPEC ülkelerine yapılan ihracatın Türkiye ihracatının %25'ine denk gelmesinden dolayı, bu ülkelerde yaşanan talep düşüklüğü Türkiye'nin ihracatını olumsuz yönde etkilemiştir.

Sonuç olarak, Arap Baharı ile başlayan ve petrol fiyatlarındaki düşüşle derinleşen Ortadoğu ve Afrika'daki bazı ülkelerin talep düşüşleri, kurlardaki yükselmeye rağmen Türkiye ihracatının istenilen seviyelere çıkmasına engel olan etkenlerden biridir. Tablo 1'de Türkiye'nin 2012 yılı sonrasında OPEC ülkelerine yaptıkları aylık ihracat rakamları verilmiştir. Arap Baharından etkilenen Libya, Cezayir, Irak ve Suudi Arabistan aynı zamanda OPEC üyesi ülkeler olduğundan dolayı tablodaki veriler, petrol fiyatlarındaki düşüşten kaynaklı talep düşüşünü içermenin yanında Arap Baharının da etkisini yansıtmaktadır.

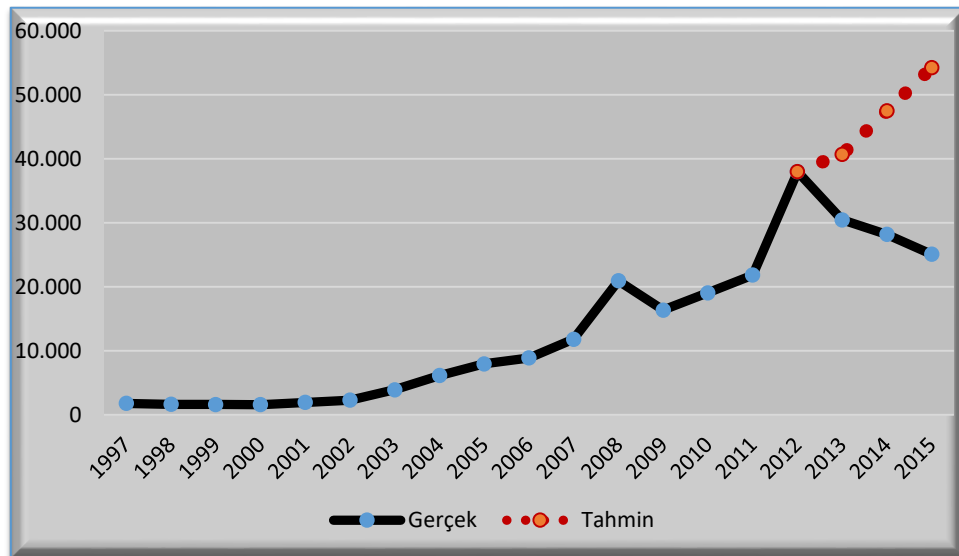
Tablo 1. Petrol İhraç Eden Ülkelere Yapılan İhracat (Milyon Dolar)

	2012	2013	2014	2015	2016
Ocak	1.898	2.436	2.318	2.281	1.539
Şubat	2.160	2.590	2.572	2.170	1.924
Mart	2.789	2.730	2.492	2.307	1.973
Nisan	3.419	2.706	2.609	2.485	2.081
Mayıs	3.667	2.891	2.552	2.143	2.260
Haziran	3.792	2.562	2.083	2.184	2.393
Temmuz	4.092	2.564	1.813	1.780	1.534
İlk 7 ayın toplamı	21.819	18.480	16.441	15.352	13.709
Ağustos	4.314	1.964	1.834	1.984	
Eylül	3.400	2.470	2.392	1.718	
Ekim	2.659	2.258	2.252	2.101	
Kasım	2.942	2.609	2.493	1.994	
Aralık	2.838	2.680	2.771	1.932	
Yıl toplamı	37.976	30.464	28.186	25.084	

Kaynak: TÜİK

OPEC ülkeleri, 2012 yılı verilerine göre yaklaşık 40 milyar dolar ile Türkiye ihracatında %25'lik bir paya sahip olan önemli bir ülke grubudur. Ancak bu tarihten sonra bu ülke grubuna yapılan ihracat bir düşüş eğilimine girmiş ve 2015 yılı itibari ile bu ülke grubuna sadece 25 milyar dolarlık bir ihracat yapılmıştır. OPEC Ülkelerine yapılan ihracat, 2016'nın ilk yedi ayında 13 milyar dolar seviyesinde gerçekleşerek bir önceki yılın gerisinde kalmıştır. Bu durum 2016 yılında OPEC ülkelerine yapılan ihracattaki düşüşün devam edeceği şeklinde yorumlanabilir.

Petrol fiyatlarının uluslararası pazarlarda böyle düşük seyrinde devam etmesi, gelirlerinin çok büyük bir bölümü petrole bağlı olan bu ülke grubunun, ekonomik sorunlarının derinleşmesine neden olacaktır. Şüphesiz bu sorunların derinleşmesi, Türkiye'nin bu ülke grubuna yaptığı ihracatın daha da azalmasına yol açacaktır. Bu ülke grubuna yapılan ihracattaki düşüş, kurların artmasına rağmen ihracatın artmamasının nedenlerinden biridir. OPEC ülkelerinde yaşanan bu sorunların yaşanmamış olması halinde oluşacak durumu incelemek için Şekil 2 oluşturulmuştur.

Şekil 2. Türkiye'nin OPEC Ülkelerine Yaptığı İhracat ve 2012 sonrası Tahmini (Milyon Dolar)

Kaynak: TÜİK

OPEC ülkelerine yapılan ihracatın, 2009 sonrası dönemde yaşadığı büyüme trendinin, 2012 yılından sonrada devam etmesi durumunda, 2015 yılında bu ülke grubuna yapılan ihracat 55 milyar dolar

seviyelerinde gerçekleşebilirdi. Ancak 2015 yılında oluşan rakamın 25 milyar dolar olduğu görülmektedir. Bu sonuç Arap Baharı ve petrol fiyatlarındaki düşüşün, OPEC ülkeleri özelinde, Türkiye ihracatına yaklaşık 30 milyar dolarlık bir maliyetinin olduğu anlamına gelmektedir. Trend hiç hesaba katılmadan 2012 yılı rakamları baz alındığında dahi bu kaybın, 13 milyar dolar gibi çok yüksek bir rakam olduğu şekilden anlaşılmaktadır.

3.2. Rusya-Ukrayna ve Türkiye-Rusya Krizleri

Türkiye ihracatında önemli bir paya sahip olan ülkelerden biri de Rusya'dır. Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesinden dolayı batılı ülkeler ile arası açılmış ve batılı ülkeler, Rusya'ya bazı alanlarda yaptırım uygulamıştır. Bunun yanında petrol fiyatlarındaki düşüslere bağlı olarak doğalgaz fiyatlarında düşüsler yaşanması, büyük bir doğalgaz ihracatçısı olan ülkenin ekonomik sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Tüm bu sorunların sonucu olarak, Rusya para birimi olan ruble büyük değer kayıpları yaşamış ve Rus halkının alım gücü azalmıştır. Rusya'nın yaşadığı bu sıkıntılar, Türkiye'nin Rusya'ya yaptığı ihracatı olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durumu tespit edebilmek için Tablo 2'de Türkiye'den Rusya'ya yapılan aylık ihracatın, son yıllardaki seyri verilmiştir.

Tablo 2. Rusya'ya Yapılan İhracat (Milyon Dolar)

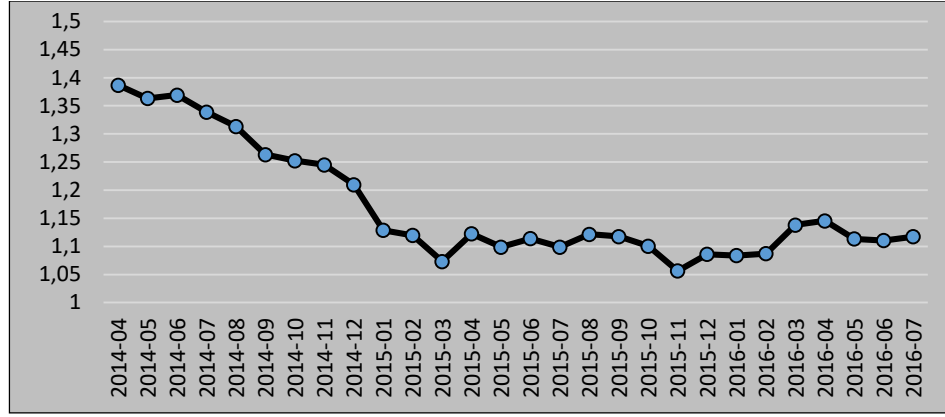
	2013	2014	2015	2016
Ocak	540	462	315	94
Şubat	577	479	287	136
Mart	565	477	310	123
Nisan	563	527	294	131
Mayıs	570	513	306	135
Haziran	520	502	321	118
Temmuz	622	543	283	102
İlk 7 ayın toplamı	3.958	3.503	2.117	839
Ağustos	570	500	319	
Eylül	623	526	276	
Ekim	614	488	351	
Kasım	653	501	301	
Aralık	547	426	228	
Yıl Toplamı	6.964	5.943	3.592	

Kaynak: TÜİK

Tablo 2'de görüldüğü gibi 2013 yılında Türkiye'nin Rusya'ya yaklaşık 7 milyar dolarlık bir ihracat yaptığı görülmektedir. Ancak Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan sorunlar ve petrol fiyatlarındaki düşüş, Türkiye'nin 2015 yılında bu ülkeye yaptığı ihracatın 3,5 milyar dolara kadar gerilemesine neden olmuştur. 2015 yılının kasım ayında Rusya ile Türkiye arasında yaşanan Uçak Krizinin, ihracat üzerindeki olumsuz etkisi, 2016 yılında görülmeye başlanmıştır. 2016 yılının ilk yedi ayında Türkiye'nin Rusya'ya yaptığı ihracat, bir önceki yılın aynı dönemine göre yaklaşık 2/3 oranında bir düşüş yaşamış, sadece 0,8 milyar dolarlık bir değer almıştır. 2016 yılı için Rusya'ya yapılan toplam ihracatın 1-1,5 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmesi durumunda, 2013 yılına göre yaklaşık 6 milyar dolarlık bir düşüşün olduğu söylenebilir. Bu durum kurlardaki yükselmeden kaynaklı beklenen ihracat artışını törpülemektedir.

3.3. Avro-Dolar Paritesindeki Düşüş

Türkiye ihracatında meydana gelen kur artışlarına rağmen, ihracatta beklenen artışların yaşanmamasının nedenlerinden biri de, uluslararası piyasalarda avro-dolar paritesinde, dolar lehine meydana gelen değişimlerden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin yaptığı ihracatın neredeyse yarısını oluşturan AB ülkelerine yapılan ihracat bedelleri avro bazında tahsil edilmektedir. Avro ile tahsil edilen ihracat bedelleri, dolar bazında tutulan dış ticaret istatistikleri için dolara dönüştürülmektedir. Avro-dolar paritesinde yaşanan düşüsler, eşit miktarda yapılan ihracat bedellerinin daha az dolara denk gelmesine neden olmaktadır. Şekil 3'te son zamanlarda avro-dolar paritesinin değişimi verilmiştir.

Şekil 3. Avro-Dolar Paritesi

Kaynak: <http://tr.investing.com/currencies/eur-usd-historical-data>

Avro dolar paritesi incelendiğinde ortalama 1,4 düzeyinde bir seyir izlediği, ancak 2014 yılının beşinci ayından itibaren bir düşüş eğilimine girdiği görülmektedir. Bu düşüş 1,1 seviyesine kadar devam etmiştir. Bu durum Avro Bölgesine yoğun bir şekilde ihracat yapan Türkiye'nin ihracat gelirlerini olumsuz etkilemektedir. Örneğin, 2014 yılının nisan ayında Avro Bölgesine 100 bin avroluk satış yapan bir firmanın ihracatı, o tarih itibari ile 140 bin dolara denk gelmektedir. Ancak 2016 yılının temmuz ayında, aynı bölgeye aynı miktarda satış yapan firmanın ihracat geliri 110 bin dolar olarak hesaplanmaktadır. Bu durum Türkiye geneli düşünüldüğünde, Türkiye'nin maruz kaldığı ihracat kayıplarının küçümsenmeyecek miktarlarda olduğu görülmektedir. Tablo 3'te Türkiye'nin AB'ye üye 27 ülkeye yaptığı ihracatın hem dolar hem de avro bazında değerleri verilmiştir.

Tablo 3. AB-27 Ülkelerine Avro ve Dolar bazında Yapılan İhracat

	İhracat	İhracat	Ortalama	Paritede Düşüş olmasaydı
2015-01	4.508	5.243	1,13	6.251
2015-02	4.543	5.163	1,12	6.300
2015-03	4.892	5.310	1,07	6.783
2015-04	4.863	5.245	1,12	6.744
2015-05	4.188	4.678	1,10	5.807
2015-06	4.897	5.494	1,11	6.790
2015-07	4.662	5.145	1,10	6.465
2015-08	4.354	4.850	1,12	6.037
2015-09	4.837	5.444	1,12	6.708
2015-10	5.542	6.235	1,10	7.685
2015-11	5.196	5.588	1,06	7.205
2015-12	4.963	5.392	1,09	6.883
2015 toplam	57.445	63.786		79.660
2016-01	4.338	4.715	1,08	6.015
2016-02	5.127	5.696	1,09	7.109
2016-03	5.625	6.235	1,14	7.800
2016-04	4.962	5.624	1,15	6.881
2016-05	5.161	5.844	1,11	7.156
2016-06	5.541	6.225	1,11	7.684
2016-07	4.560	5.046	1,12	6.323
2016 ilk 7 ay	35.314	39.385		48.970

Kaynak: (TÜİK, 2016)

Tablo göre, 2015 yılında Türkiye'nin AB'ye 57 milyar avro ihracat yaptığı görülmektedir. Yapılan bu ihracat, düşük olan güncel Avro-Dolar paritesinden dolara dönüştürüldüğünde 64 milyar dolara denk gelmektedir. Ancak 2015 yılında yapılan ihracatın dolara dönüşümü için 2014 yılının nisan ayı paritesi kullanıldığında ise bu ihracat 79 milyar dolara tekabül etmektedir. Aynı durumun 2016 yılının ilk yedi ayında da devam ettiği görülmektedir. Paritedeki bu düşüşün son 1,5 yılda Türkiye ihracatının yaklaşık 25 milyar dolar eksik çıkmasına neden olduğu görülmektedir.

Türkiye ihracat rakamlarının artmasının önündeki geçici olgular, Ortadoğu'daki siyasi sorunlar, petrol fiyatlarındaki düşüş, Rusya-Ukrayna ile Türkiye-Rusya krizi ve Avro-Dolar paritesindeki düşüş şeklinde sıralanabilir. Bu geçici olgular döviz kurlarındaki artışların, Türkiye ihracatına yapması beklenen olumlu etkileri törpülediği söylenebilir.

4. TÜRKİYE İHRACATI VE ÜRETİMİNDEKİ YAPISAL SORUNLAR

Önceki bölümde belirtilen nedenlerin yanında, üretim ve ihracattaki bazı yapısal sorunların da, Türkiye ihracatının durağan bir büyüme trendi yaşamasına neden olduğu söylenebilir. Özellikle 1980 sonrası dönemde hız kazanan küreselleşme olgusu ülkelerin üretim ve dış ticaret yapılarının köklü bir biçimde değişmesine neden olmuştur. Bu dönemde dış ticaret hacminin üretim hacminden daha büyük oranda arttığı ve dış ticarete aramalı oranının giderek yükseldiği gözlemlenmiştir (Yalcin vd. , 2012). Aynı dönemde

Türkiye'nin üretim yapısına bakıldığında, gelişmekte olan ülkeler ile paralel bir şekilde ithal girdi kullanımının giderek yükseldiği görülmektedir (Günlük-Şenesen, 2005, Gerni vd. , 2008, Yalcin vd. , 2012). Artan ithal girdi kullanımı, yükselen döviz kurlarının ülkenin rekabet gücüne sağlayacağı pozitif katkıları sınırlandırmaktadır. Son zamanlarda Türkiye'de yükselen döviz kurları, aramalı ithalatını pahalılaştırarak üretim maliyetlerinin yükselmesine ve buna bağlı olarak ihracatın istenilen seviyelere çıkmasına engel olmaktadır.

Türkiye ekonomisinde kur artışlarına rağmen ihracatın istenilen seviyelere çıkmamasının nedenlerinden biri de üretimin ve ihracatın teknoloji yoğunluğudur. Ar-Ge oranı düşük, sıradanlaşmış teknolojiye dayalı üretim ve ihracat yapısı, ücretlerin düşük olduğu gelişmekte olan ülkelerin yoğun rekabetine maruz kalmaktadır. Bu durum talebin arttığı sektörlerde, üretici sayısının artmasına ve bir ülkenin bu üretimden yüksek gelirler elde etmesine engel olmaktadır. Böyle bir sınırlamayla karşılaşmamak için yüksek Ar-Ge harcamaları ile teknoloji yoğunluğu yüksek, rekabetin az olduğu, ülkenin tekel gücünden faydalandığı bir üretim ve ihracat yapısının oluşturulması gerekmektedir. Yapılan ampirik çalışmalar, Ar-Ge harcamalarının üretimde katma değeri arttırdığı, ülkenin rekabet gücünü yükselttiği ve tekel olma avantajı ile ihracat gelirlerini arttırdığını işaret etmektedir (Guellec ve De La Potterie, 2001, Ulku, 2004, World Bank, 2015). Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarına bakıldığında, son yıllarda biraz iyileşmeler olduğu ancak hala yüksek gelirli ülkelerden çok uzak olduğu gibi, orta gelirli ülkelerin de gerisinde olduğu görülmektedir. Tablo 4'te Türkiye, OECD, AB, yüksek gelirli ülkeler ile orta gelirli ülkelerin yıllara göre Ar-Ge harcamaları/GSYİH rakamları verilmiştir.

Tablo 4. Ar-Ge Harcamalarının GSYİH' a Oranı

Ülkeler	1996	2000	2005	2010	2011	2012
Türkiye	0,45	0,48	0,59	0,84	0,86	0,92
OECD	2,17	2,32	2,26	2,43	2,46	2,40
AB	1,76	1,81	1,82	2,03	2,04	2,06
YGÜ	2,17	2,34	2,25	2,41	2,42	2,32
OGÜ	---	0,64	0,85	1,19	1,27	---

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo 4'te görüldüğü gibi, Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranlı oldukça düşüktür. Düşük olan Ar-Ge harcamaları, Türkiye'nin üretim ve ihracatında, teknoloji yoğunluğunun istenilen seviyelere çıkmasını sağlayamamaktadır.

Bu düşük Ar-Ge harcamaları ışığında Türkiye'nin ihraç ettiği ürünler incelendiğinde, otomotiv ürünleri, kimyevi maddeler ve mamulleri, hazır giyim, çelik, elektrik elektronik ve hizmet, tekstil ve hammaddeleri gibi ürünlerin, büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bu ürünler bir ekonomik kriz durumunda enerji ve gıda ürünleri gibi tüketimi ertelenmeyecek zaruri ürünler (gelir esnekliği düşük) arasında yer almamaktadır (Eğilmez, 2015). Bunun yanında Türkiye ihracatının yatırım malları ve bunların aksamaları gibi teknoloji yoğun ürünler de olmadığından dolayı tüketimi rahat bir şekilde ertelenebilmektedir. Bu durum, artan döviz kurlarının ülkenin ihracat miktarı üzerinde beklen olumlu etkilerini sınırlandırmaktadır.

5. SONUÇ

Dış ticaret açıkları veren ülkeler için döviz kuru, ihracat gelirleri ve ithalat giderleri arasındaki mekanizmanın doğru çalışması, bu açıkların giderilmesi için oldukça önemlidir. Döviz kurunun yükselmesi, ülke ürünlerinin göreceli olarak ucuzlamasına neden olarak, ülke ihracat gelirlerinin artmasına olanak sağlar. Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde son dönemlerde döviz kurundaki yükselişlere rağmen ihracat gelirlerinin artmamasının nedenleri incelenmiştir. Çalışma sonucunda, Ortadoğu'da yaşanan siyasi istikrarsızlık ve petrol fiyatlarındaki düşüşe bağlı olarak OPEC ülkelerindeki talep düşüklüğünün, Türkiye'nin ihracat gelirlerinin istenilen seviyelere çıkmasına engel olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında Avro-Dolar paritesinde meydana gelen düşüş, Türkiye'nin ihracat gelirlerinin düşmesine neden olmaktadır. Türkiye ihracatında oldukça önemli bir paya sahip olan Avrupa ülkelerine, avro bazında ihracat yapılmakta ancak uluslararası arenada ihracat gelirleri dolar bazında kaydedilmektedir. Paritede meydana gelen düşüşler, avro bazında aynı miktarda yapılan ihracatın daha az dolar olarak kaydedilmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan Rusya'nın yerel para birimi rublenin değer kaybetmesi sonucu ülkenin alım gücünün düşmesi ve Türkiye ile Rusya arasında yaşanan uçak krizi, Türkiye'nin bu ülkeye yaptığı ihracatta büyük düşüşlerin yaşanmasına neden olmuştur.

Ön plana çıkan bu geçici olguların yanında, Türkiye'nin üretim ve ihracat yapısının da, kur artışlarının ihracat üzerindeki olumlu etkilerini sınırladığı söylenebilir. Türkiye'nin üretim ve ihracat yapısı, bir ekonomik kriz durumunda tüketimi rahat bir şekilde ertelenebilen tüketim ürünlerinden oluşmaktadır. Bu durum en ufak talep düşüklüğünde Türkiye ihracatının azalmasına neden olmaktadır.

Türkiye, sürdürülebilir bir ekonomik büyüme performansı için kısa dönemli dalgalanmalardan fazla etkilenmeyecek bir üretim ve ihracat yapısına sahip olmalıdır. Üretimdeki Ar-Ge yoğunluğunu artırıp tüketim ürünlerinden ziyade yatırım ürünlerine odaklanması, ilerde oluşacak çevresel faktörlerden kaynaklı talep düşüklüklerinden, Türkiye'nin daha az etkilenmesi sağlanabilir. Ancak bu kaliteyi sağlamanın Ar-Ge harcamaları gibi tek bir olguya bağlı olduğu söylenemez. Bunun yanında eğitim, doğrudan yabancı yatırımlar ve daha birçok faktör sayılabilir.

Kaynakça

- Altıntaş, H. ve H. Çetintaş (2010). "Türkiye'de Ekonomik Büyüme, Beşeri Sermaye ve İhracat Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Analizi: 1970-2007." *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36: 33-56.
- Balassa, B. (1988). "The lessons of East Asian development: An overview." *Economic Development and Cultural Change*, 36(3): S273-S290.
- Businessht.com (2016). "Businessht.com." 2016, from <http://www.businessht.com.tr/piyasalar/haber/1279930-opecin-petrol-uretimi-temmuzda-artti>.
- Eğilmez, M. (2015). Kurlar Arttığı Halde İhracat Niçin Düştü. Kendime Yazılar. 2015.
- Ekanayake, E. (1999). "Exports and economic growth in Asian developing countries: Cointegration and error-correction models." *Journal of Economic Development*, 24(2): 43-56.
- Gerni, C., Ö. S. Emsen ve M. Deger (2008). "İthalata Dayalı İhracat ve Ekonomik Büyüme: 1980-2006 Türkiye Deneyimi." *Dokuz Eylül Üniversitesi*, 2: 20-22.
- Göçer, İ. ve S. Çınar (2015). "Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri." *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(10).
- Guellec, D. ve B. v. P. De La Potterie (2001). "R&D and productivity growth: panel data analysis of 16 OECD countries."
- Günlük-Şenesen, G. (2005). Türkiye'nin Üretim Yapısı: Girdi-Çıktı Modeli Temel Bulgular (TÜSİAD Büyüme Stratejileri Dizisi No. 3).
- Investing.com (2016). "Investing.com." 2016, from <http://tr.investing.com/currencies/eur-usd-historical-data>.
- Kaya, V. ve İ. Hüseyini (2015). "İhracatın sektörel yapısı ve ülkelere dağılımının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Türkiye örneği." *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(4).
- Michaely, M. (1977). "Exports and growth: An empirical investigation." 4(1): 14.
- Seyidoğlu, H. (2009). **Uluslararası İktisat-Teori ve Politika-Uygulama**. Güzem Can Yayınevi, İstanbul.
- TÜİK (2016). "Türkiye İstatistik Kurumu." from <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=6¶m2=4&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5809>.
- Ulku, H. (2004). **R&D, innovation, and economic growth: An empirical analysis**. International Monetary Fund.
- Ünsal, E. M. (2009). "Makro İktisat (Gözden Geçirilmiş Sekizinci Baskı)." *Ankara: İmaj Yayıncılık*.
- World Bank, T. (2015). **Innovation policy: a guide for developing countries**. World Bank Publications.
- Yalcin, C., Ş. Saygılı, C. Cihan, vd. (2012). "Türkiye imalat sanayiinde ithal girdi kullanımı." *İktisat İşletme ve Finans*, 27(321): 09-38.